

MPM Verimli mi?

Milli Prodüktivite Merkezi ve Makro-verimlilik

H. GÜRAK

www.hasmendi.net

hasmendi@gmail.com

I.C.S. Stockholm

Nisan - 2001

Yazının başlığına bakarak Milli Prodüktivite Merkezi'ni (MPM) hedef tahtası olarak seçip, "yıpratmak" amacıyla eleştirdiğim sanılmasın. Aksine, MPM'nin yıllardır Türkiye ekonomisine "verimlilik" arttırıcı önemli katkıları olduğu herkes tarafından bilinen ve kabul edilen bir gerçek. Her geçen yıl artan deneyimler sayesinde katkıların oranı da artmakta ve "verimli çalışma" bilinci yayılmaktadır.

O zaman böyle bir başlığın anlamı ne ? diye doğal olarak sorulacaktır. Yanıt çok basit: Amaç, MPM'nin Türkiye ekonomisine olan katkılarını daha da arttırmak amacıyla verimlilik konusunun başka bir açıdan da bakılıp, değerlendirilmesi için dikkati çekebilmek.

Konuyu biraz daha açmak için MPM'ne biraz daha yakın plandan bakıp, değerlendirecek olursak MPM'nin çalışmalarının aslında **etkinlik** olarak da tanımlayabileceğimiz "**mikro verimlilik**" artışları çerçevesinde olduğunu görürüz. Mikro verimlilik artışlarının özelliği "yeni ürünler veya üretim yöntemleri" içermemesi ve sadece kısa dönem için yararlı olabilmesidir. Amaç "veri teknoloji" ile optimum üretimi gerçekleştirebilmektir. Bu açıdan bakınca, MPM'nin çalışmalarının "**yeni teknoloji**" boyutu olmadığını görürüz, yapılan çalışmalar sadece "**var olan teknolojiyi ve kaynakları**" daha etkin kullanmaya yöneliktir diyebiliriz. Bu nedenle MPM'nin amacını "veri teknolojiler çerçevesinde beşeri-fiziksel-doğal ve finansal kaynakların daha ETKİN kullanımını sağlamak" diye tanımlamak belki daha doğru olacaktır. Oysa "uzun dönemde" toplumsal refah artışlarının tek nedeni **makro verimlilik** artışlarına neden olan yeni teknolojilerdir. (Gürak, 2000-b)

Olguları daha iyi kavramak ve kavram kargaşası yaşamamak için önce bazı tanımları iyi yapmak, özellikle de etkinlik ve verimlilik arasındaki farkı net bir şekilde ortaya koymak gerekir. Çünkü uygulanacak ekonomik politikaların başarılı olabilmesi için ne yapılmak istendiğinin de iyi bilinmesi gereklidir.

Verimlilik¹-Etkinlik

Verimlilik kavramı sanayi üretiminden, bankacılığa, tarımdan hukuk sistemine, belediye çalışmalarından TBMM yönetimine çok geniş bir yelpaze içinde hemen hemen her alanda kullanılmaktadır. Amacımız ekonomik düzeni incelemek olduğuna göre **verimlilik** kısaca katma değer (**VA**) üretebilme becerisi olarak tanımlanabilir. Örneğin, elimizde üretim yapmaya yönelik bazı girdiler (hammadde, makine, enerji gibi) olduğunu varsayalım. Elbette bu girdilerin belli bir değeri de vardır. Bu veri değerlere sahip girdiler üzerinde bir miktar emek harcayarak ortaya birilerinin talep edeceği bir ürün (mal veya hizmet) koyduğunuzda **VA** üretmiş oluruz. Katma değer kimi zaman veri teknoloji ile kimi zaman da "yeni teknolojiler" aracılığıyla arttırılabilir. Katma değer oluşmasını ve artmasını sağlayan temel unsur ise doğa ürünlerini üretimin fiziksel girdilerine dönüştüren ve üretim esnasında harcanan fiziksel ve zihinsel emektir. (Gürak, 2000-a)

Bu yazıda söz konusu olan kâr amacı güden firmaların ticari amaçlı **VA** üretimidir. Bu tanıma göre evinizde yemek pişirip yerseniz veya radyoyu kendiniz tamir ederseniz burada yaratılan değer ilgi alanımız dışında olacak, buna karşılık lokantada yemek yer veya masanızı para karşılığı tamir ettirirseniz bu durum analizimiz kapsamında olacaktır. Bu tanıma göre üretilen **VA** (değişim-değeri) miktarı arttıkça da hem bireysel hem de toplumsal zenginlik artacak demektir. Diğer bir deyişle, firmaların kârlarını arttırmak amacıyla yaptıkları verimlilik artışı girişimleri aynı zamanda ekonomik büyüme anlamına da gelecektir. Dolayısıyla verimlilik artışı anlamına gelen üretilen **VA**'in artışı özel önem kazanmaktadır.

---

¹ Mikro ve makro verimlilik kavramları dışında bir de "ulusal verimlilik" kavramından söz etmek mümkündür. Ulusal verimlilik karşılaştırmaları, mikro ve makro verimliliğin "veri" olarak kabul edildiği bir ortamda, ülkelerin göreceli refah düzeylerini ve kişi başına verimliliği kıyaslamak gibi "genel" amaçlar için yararlı bir araç olmakla birlikte bu yazının kapsamı dışındadır.

Verimlilik kavramı çoğu zaman ekonomik etkinlik ve reel-kaynak kullanımında etkinlik kavramları ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Her üç kavramın da benzer tarafları olmasına karşın aralarında farklılıklar da vardır. Verimlilik ile etkinlik arasında bir çizgi çizmek gerekirse (ki gerekir), aralarındaki en temel farkı verimliliğin "**yeni teknoloji**" ile ilişkili olması olarak tanımlayabiliriz. (Bak. Tablo:1) Ekonomik etkinliğin (EE) **yeni teknoloji boyutu yoktur** ve salt parasal bir olgudur. Örneğin, daha ucuza kredi temin edildiğinde veya girdi(ler) daha ucuza satın alındığında (TC), cet. par. firmanın geliri (TR) ve yarattığı katma değer (VA) artış gösterecektir.

$$EE^2 = \frac{TR}{TC} = \frac{\text{ToplamGeli r}}{\text{ToplamMali yet}} = \frac{P_j Q_j}{wL + p_i X_i} \quad (\text{veri teknoloji})$$

Örneğin herhangi bir nedenden dolayı çıktıların fiyatlarının (p_j) artması veya girdilerin fiyatlarının (p_i) düşmesi, cet. par., ekonomik etkinliğin artmasına neden olacaktır. Aksi durumda ise ekonomik etkinlik azalacaktır. Girişimci, fiziksel veya beşeri üretim girdilerinden kaynaklanmayan nedenlerden dolayı ekonomik etkinlik düzeyini etkileyebilmekte, bu arada üretilen ürünün ne kalitesinde ne de miktarında bir değişim olmamaktadır.

Örnek: Eğer $TC \downarrow$ cet. par. $VA \uparrow$, $\pi \uparrow$ ve $EE \uparrow$
veya $p_j \uparrow$ ve $TR \uparrow$ cet. par. $VA \uparrow$, $\pi \uparrow$ ve $EE \uparrow$
veya $\Delta TR \uparrow > \Delta TC \uparrow$ cet. par. $VA \uparrow$, $\pi \uparrow$ ve $EE \uparrow$

² P_1 : girdi fiyatları; p_j : çıktı fiyatları; Q_j : çıktı miktarı; w : ücret düzeyi; L : çalışanların sayısı; X : girdi miktarı; π : kar miktarı.

Tablo:1 Verimlilik - Etkinlik Farkları

	Oransal İlişki	Teknolojik niteliği
Verimlilik	Parasal veya Kantitatif	Değişken teknoloji
Ekonomik Etkinlik	Parasal	Veri teknoloji
Reel Kaynak Etkinliği	Parasal veya Kantitatif	Veri teknoloji

Reel-kaynak etkinliği (**RE**) ise beşeri-fiziksel ve doğal girdilerin gerçekleşen kullanım oranları ile ilişkili bir kavramdır ve gerçekleşen üretim miktarı ile potansiyel maksimum çıktı arasındaki oransal ilişkiyi parasal (**VA**) veya fiziksel (**Q**) açıdan gösterir. Üretimin "fiziksel" girdileri (emek, sermaye malları, ara ürünler, hammadeler) ile ilgili bir kavram olmakla birlikte **yeni teknoloji boyutu yoktur**. Örneğin, bir işyerinin fiziksel veya insangücü kapasitesinin çeşitli nedenlerden dolayı tam kapasite ile kullanılamaması reel-kaynak etkinliğin düşmesine neden olacaktır.

$$RE = \frac{\text{Gerçekleşen} - VA.veya - Q}{\text{Maksimum} - VA.veya - Q} \text{ (veri teknoloji)}$$

RE oranı bire eşit olduğu zaman (**RE = 1**) veri teknoloji ile elde edilmesi mümkün olan en üst seviyede çıktı elde ediliyor demektir. **RE** oranının birden küçük olması durumunda ise reel-kaynakların daha etkin kullanılabileceği anlaşılacaktır. **RE** arttıkça verimlilik de artacak ve üretilen **VA** veya **Q** artacaktır. Bu durumda ki verimlilik artışlarının nedeni teknolojik değişimden değil fakat reel üretim girdilerinin daha etkin kullanımından kaynaklanmaktadır.

Yapılacak analizlerin, tahminlerin ve önerilerin sağlıklı olması açısından verimlilik ve etkinlik kavramlarının birbirinden iyi ayırt edilmesi gerekir. Bu bağlamda verimlilik artışının en doğru tanımı, ekonomik ve kaynak etkinliğinin "optimum"

seviyede olduğu bir ortamda "**yeni teknolojiler**" sayesinde çalışan kişi başı veya bir birim sermaye karşılığında daha fazla katma değer (VA)³ üretebilme becerisidir, denilebilir. Bu tanıma göre "verimlilik", "etkinlik"ten oldukça farklı bir olgu ve kavramdır. Verimlilik uzun dönemde teknolojik değişime dayanırken, etkinlik kısa dönemde veri teknoloji ile daha çok çıktı veya VA elde etmeye yöneliktir.

Alternatif bir yaklaşım

Ancak, verimlilik kavramının pek çok kurum ve kişi tarafından reel-kaynak ve ekonomik etkinlikteki değişimleri göstermek amacıyla kullanıldığı da bilinen bir gerçektir. Bu nedenle verimlilik tanımı yapılırken bu "de facto" durumu da göz önüne almak ve tanımı etkinliği de kapsayacak şekilde genişletmek yararlı olabilir. Örneğin, iki kavramı birbirinden ayırt edebilmek için veri teknolojiye dayanan kısa dönem etkinlik analizlerine "mikro verimlilik", yeni teknolojilerden kaynaklanan uzun dönem analizlere de "makro verimlilik" denilebilir.

Diğer bir deyişle, verimlilik kavramı alternatif olarak şu iki ana başlık altında sınıflandırılabilir:

1. **Makro Verimlilik: yeni teknoloji içeren ve uzun dönem** refah artışlarının kaynağı olan verimlilik analizleri; ve
2. **Mikro Verimlilik: yeni teknoloji içermeyen ve kısa dönem** verimlilik analizleri (EE ve RE 'de meydana gelen değişimler), (Bak. Tablo:2)

Açıkça görüldüğü gibi bu sınıflandırmada EE ve RE sadece kısa dönemde verimlilik artışlarına neden olabilmekte, uzun dönem dinamik verimlilik artışı için ise "**teknolojik yenilik**" olması gerekmektedir. Optimum seviyede olmayan EE ve/veya

---

³ Fiziksel girdi/çıktı oranı yerine katma değer oranındaki değişimleri incelemek bazı sakıncalarına karşın ölçüm yapabilme açısından daha sağlıklıdır. (Gürak, 2000-b)

RE durumunda etkinliğin arttırılması neticesinde üretilen VA'in de miktarı artacak ve ortaya kısa dönem verimlilik artışı çıkacaktır.

Tablo:2 Alternatif Verimlilik Göstergeleri

Makro Verimlilik 1- Yeni üretim yöntemi; veya 2- Yeni ürün ve üretim yöntemi	uzun dönem	Yeni teknoloji
Mikro Verimlilik 1-Ekonomik (parasal) etkinlik 2- Reel-kaynak etkinliği	kısa dönem	Veri teknoloji

Makro Verimlilik MPM' nin Neresinde?

MPM'nin Web sitesindeki açıklamaya göre:

"MPM kendi uzman kadrosu ile işletmeye verimlilik ölçümü ve denetimi konularında danışmanlık sunar ve onun verimlilik düzeyinin yükseltilmesine katkıda bulunur. Bu danışmanlığın temel amaçlarının başında işletmenin şimdi nerede olduğunu ortaya koymak gelmektedir."

Açıkça belirtilmemekle birlikte verimlilikten kast edilen etkinliğin arttırılmasıdır, dolayısıyla çalışmaların **yeni teknoloji** arama, bulma ve uygulama boyutu yoktur. Nitekim Anahtar Dergisi'ne göre MPM'nin amacına ulaşabilmek için düzenlediği 2001 yılı eğitim çalışmaları hedefin ne olduğu konusuna daha açıklık getirmektedir:

- 1- Sistem Yönetimi;
- 2- İnsan Kaynakları Yönetimi;
- 3- İşletmecilik Teknikleri;

- 4- Büro yönetimi;
- 5- Muhasebe ve Finansman;
- 6- Bilgi Sistemleri Yönetimi; ve
- 7- Verimlilik Ölçme ve Değerlendirme.

Görüldüğü gibi MPM'nin çalışmaları mikro verimliliği (etkinliği) arttırma yönündedir. Kısa dönem için çok yararlı olan bu çalışmalar "uzun dönem" verimlilik artışı stratejileri ile tamamlanacak olursa MPM'nin Türkiye ekonomisine katkısı çok daha fazla olacaktır. Çünkü "uzun dönem" refah artışı ancak "yeni teknolojiler" kullanımı ile mümkün olabilir. (Gürak, 2000-a ; 2000-b)

O zaman MPM neden bu konuyu dışlamaktadır?

Diğer İktisadi Alanlarda MPM nerede?

MPM sadece sanayi sektöründe "makro verimlilik" alanında değil, Türkiye ekonomisini çok yakından ilgilendiren diğer bazı çok önemli iktisadi alanlarda da daha "verimli" olabilir. Örneğin MPM'nin;

1. TARIM sektöründe **mikro ve makro** verimlilik;
2. Kamuya (devlete-belediyeye) ait işletmelerde **mikro ve makro** verimlilik;
3. Kamu (devlet-belediye) bürokrasinde **etkinlik** (mikro-verimlilik);

arttırıcı çalışmaları hiç yok veya yok denecek kadar azdır.

Bilindiği gibi tarım sektörü hala Türkiye ekonomisi için çok önem arz etmekte fakat bu sektörde verimlilik OECD standartlarına göre çok düşük seviyelerde seyretmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin tarım sektöründe verimlilikle ilgili alması gereken çok şeyler vardır. Gerçi bu konuda 1993 yılında yayınlanmış olan bir kitap var (MPM Yay. 487), ama tarımda verimlilik artışlarına yönelik güncel ve somut faaliyetler maalesef yok.

Kamuya (devlete veya belediyelere) ait işletmelerle ilgili durum da pek farklı değil. Türkiye ekonomisi içinde önemli bir paya sahip olan bu işletmeler bazen kâr bazen de zarar etmişler ama sık sık, halk deyimiyle, "arpalık" olarak kullanılmış, kimi zaman siyasi çevrelere yakın olan iş çevreleri "ihсан" edilmiş, çoğu zaman ise yönetim kurulu üyelikleri "eşe-dosta" gelir ve istihdam kapısı olarak kullanılmışlardır. Kamu işletmeleri konusunda da MPM'nin 1994 yılında yayınladığı bir araştırma var (MPM Yay. 541) ama verimlilik artışına yönelik programlar ortada yoktur.

Verimlilik araştırmalarına konu olabilecek diğer bir alan ise bürokrasidir. Bürokrasi hizmet üreten bir organdır ama ticari işletmelerden farklı olarak ürettiği hizmetin karşılığı gelir sağlamak yerine çalışmalarını vergiler yoluyla "peşin ödeme" şeklinde finanse edilir. Diğer bir deyişle, üretilen katma değerden alınan vergiler kanalıyla çalışmalarını sürdüren bürokraside "bir çeşit" makro verimlilik artışından söz edilebilir ama "etkinlik" açısından çok daha fazla şeyler söylenebilir ve yapılabilir. Bu sektörde "gizli" işsizlik (veya aşırı istihdam) eskiden beri bilinen bir gerçektir ama siyasi nedenlerle üstüne gidilmez. Oysa ziyan edilen kaynaklar halkın parasıdır, siyasetçilerin değil. Bu konuda yakın zamanda bir aşama kaydetmek oldukça zor gibi görünüyor çünkü başta Hükümetin kendisi ülkeyi 20-22 Bakanla yönetmek mümkünken 36 Bakanla yürütmeyi tercih etmekte, kaynak israfına neden olmaktadır.

Bunlara ilaveten, bilindiği gibi hizmetler sektörü tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de hızla büyümekte ve hem yaratılan katma değer hem de istihdam açısından Milli Gelir içinde giderek büyüyen bir orana sahip olmaktadır. Bu sektörde turizmin Türkiye ekonomisine katkısı giderek büyümektedir ve her türlü verimliliği artışı sadece sektörün daha da büyümesine değil, aynı zamanda çalışanların gelirinin ve Türkiye'nin refah düzeyinin de artmasına olanak

sağlayacaktır. Bu nedenle sektöre doğrudan yönelik daha yoğun ve kapsamlı mikro-makro verimlilik artışına yönelik çalışmalar yapmak gerekir.

Sonsözler

Yazının başında da söz edildiği gibi MPM ülke ekonomisi için çok yararlı katkılarda bulunmuştur ve bulunmaya devam etmektedir. Ancak verimlilik tanımı geniş anlamda (mikro-makro) ele alınır ve kaynakların israf edilemeyecek kadar kıt ve değerli olduğu göz önüne alınırsa, MPM'nin katkılarını arttırmanın mümkün, hatta kaçınılmaz olduğunu iddia etmek mümkündür. Bu nedenle MPM'nin ilgi alanlarının ve çalışmalarının gözden geçirilmesi ve "makro" verimlilik dediğimiz ve daha fazla katma değer yaratılmasına olanak sağlayan "yeni teknoloji" kullanımına yönelik üretim alanlarına ekonomiyi yönlendirmede gerekli çalışmaları yapması gerekir. MPM'nin varolan çalışmalarını sürdürerek "mikro" verimliliği arttırma yönündeki önemli katkılarını devam ettirebilir. Ama bu sadece "kısa dönem" ve "sınırlı" miktarda refah artışlarına neden olacaktır. Oysa Türkiye'nin gelişmesi, AB ortalama refah düzeyine erişebilmesi için bile daha çok yol alması gerekir. Bu nedenle "yeni teknolojiler" kullanımına dayanan "makro" verimlilik arttırıcı çalışmalar toplumsal ve kişisel refahı arttırmak için çok daha büyük önem arz etmektedir.

Makro verimlilik alanında faaliyetlerin ayrı bir kurum olan Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı⁴ (TTGV) çerçevesinde yürütüldüğü söylenebilir. Ancak, bu böyle devam edecekse MPM'nin ya görev tanımını ya da ismini değiştirmesi gerekir. Oysa bu iki kurumun verimlilik ile ilgili çalışmaların MPM çatısı (tek çatı) altında toplanması ve koordine edilmesi bir çok açıdan ülke ekonomisi için daha yararlı ve de "verimli" olacaktır. Her şeyden önce verimlilik yönetiminde ve kısa-uzun vadeli projeler-programlar yapılmasında iki başlılık olmayacaktır. Ayrıca MPM'nin kaynak etkinliği arttırmak amacıyla kullandığı teknik personel ile TTGV'nin

---

⁴ TTGV'nin çalışmalarının verimlilik tanımına ne kadar uyduğu ayrı bir tartışma konusu olabilir. Örneğin 1991 yılından beri yaklaşık 75 milyon dolarlık teknoloji geliştirme desteği sağlamış olan TTGV'nin Ozon tabakası ile ilgili yaptığı 12 milyon dolarlık harcamanın "verimliliği" arttırmaya" acaba ne kadar katkısı olmuştur?

